

ÇOCUĞUN RUHSAL GELİŞİMİNDE ANNE-BABA TUTUMLARININ ETKİSİ

Anne babaların ilk görevleri çocuğun bakımını sağlamak , onu korumaktır . Çocuk büyüdükçe ana-babaların işlevi çocuğun davranışı denetleme , yönlendirme , cesaretlendirme etrafında yoğunlaşır . Çocuğun gelişimi , sağlıklı bir insan olabilmesi için duygusal gereksinmelerinin de karşılanması çok önemlidir .Toplumsal gereksinmeler , duygusal gereksinmelerle sıkı sıkıya bağlıdır . Çocukların gerek yaşlarıyla gerekse aile içinde bireylerle iyi ilişkiler kurabilmeleri için fırsatların sağlanması ve bunların geliştirilmesi de ana babaların görevidir. Ana babaların işlevi çocuklarına en geniş anlamda bilgi sağlamayı ve beceri kazanmayı öğretmektir . Sonuç olarak denilebilir ki tüm bu gereksinmeleri yeterli olarak karşılanabilirse sağlıklı nesiller yetiştirmek mümkün olacaktır.

İnsanın en önemli gelişim dönemleri sırasında birlikte olduğu ve sürekli etkileşim içerisinde bulunduğu anne ve babanın tutumlarının önemi kişiliğin sağlıklı oluşmasındaki önemi yadsınamaz. Anne-baba-çocuk ilişkisi , temelde anne ve babanın tutumuna bağlıdır . Tutum doğrudan gözlenebilen bir özellik değil , davranışa hazırlayıcı bir eğilimdir .

Ancak ana babaların veya onların yerine geçen kişilerin çoğu kez açık olmayan , hatta kendilerinin bile farkında olmadıkları hatalı tutumlar sergiledikleri bilinmektedir . Bu hatalı tutumlar ve ortaya çıkardıkları sorunlar aşağıda özetlenmiştir.

Aşırı Koruyucu Tutum:

Koruma ve himaye etme normal bir annelik ve babalık davranışdır . Ancak koruma ve kollama davranışının çocuğun kendini gerçekleştireceği faaliyetleri engelleyecek şekilde yaygınlaştırmak aşırı koruyucu ebeveyn davranışı olarak değerlendirilmektedir . Bu tutumla çocuklara aile içinde devamlı korunmaya muhtaçmış gibi davranılır , ana-baba çok müdahalecidir , çocuğa kendi kararlarını vermesi için yeterli zemin hazırlanmaz . Adler'e göre aşırı korunup şımartılan çocukların hiçbir engelle karşılaşmalarına izin verilmemiş ve yetenekleri gereğince gelişmemiştir . yetişkin yaşama yeterince hazırlık yapma olanağı bulamamıştır . Aile dışındaki kişilerle ilişki kuramazlar . Bu çocukların bir diğer özelliği de başkalarından çok kendilerini düşünmeleridir ve bu da sosyal duyguların gelişmediğinin belirtisidir . Çocuğa gösterilen sürekli koruyuculuk onun dünyayı düşman bir çevre olarak algılamasına , çocukta her zaman güçlüklerden korkma gibi bir duygu belirmesine , sadece hayatın olumlu yönleriyle karşılaşacak şekilde yetiştirildiğinden güçlükler karşısında beceriksiz tavırlar almasına , herhangi bir işi yalnız başına yapmaları gerektiğinde başarı gösterememelerine , günlük yaşamdaki değişikliklerden kaygı duyup , ilerideki yaşamda sürekli bir koruyucu aramalarına neden olur . Bu çocuklar yetişkin yaşama ulaştıklarında kendilerinin katkıları olmasa da toplumun kendisine bir yaşam sağlamakla yükümlü olduğuna inanırlar . Dolayısıyla toplumun vermediği hakları kendilerine tanımaya kalkışlırlar , sonuçta pek çok hatalar ve başarısızlıklar yaşarlar .

Aşırı Baskılı –Otoriter Tutum :

Otoriter ana-babalık etme , çocuklarla tartışmadan , anlaşmadan , onların isteklerini hiçbir şekilde kabul etmeksizin ana babalar tarafından kararlaştırılan kural ve emirlerin çok sıkı uygulanmasıdır . Otoriter ailelerde iletişim boyutundaki davranışlara bakıldığında :

İletişim konuları sınırlıdır , çocuk ebeveynin konuşmalarına katılmaz, babayla iletişimde çoğu kez anne tampon olur , sürpriz/kritik sorulara anne veya baba genellikle kaçamak cevap verir, çocuğun öğretmeni hakkında kötü söz söylemesine izin verilmez , çocuğun anne babaya kızmasına izin verilmez , çocuğa karşı ebeveyn tarafından sıcak hitaplar kullanılır ve fazla yakınlık gösterilirse çocuk haddini aşar veya zayıf karakterli olur diye düşünülür , kararların çocuk tarafından sorgulanmasına izin verilmez . Sosyal ilişkiler boyutunda ise çocuk ebeveynin uygun görmediği bir kimseyle arkadaşlık edemez, çocuk bu ilişkide ısrarcı olursa ceza uygulanır , hiçbir arkadaşının evine gidemez , fazla oyun ve spor çocuğun derslerindeki başarısını etkiler diye düşünür ve bu konuda kısıtlama getirir , çocuğun değil kendisinin uygun gördüğü mesleğe girmesine çalışır , çocuğun nerede olduğunu ve ne yaptığını bilmesi şarttır , çocuğun ne yediği ne kadar yediği ile yakından ilgilenir , çocuğa duygularını her zaman kontrol etmesini öğretir çocuğun ana-babanın bilmediği sırları olmamalıdır diye düşünür , çocuk "ben" in uzantısıdır , "ben"i iyi yansıtmazsa beni karalar inancındadır . Fiziksel ceza en iyi disiplin şeklidir diye düşünür , çocuğa karşı sözel saldırganlığa sık sık ve en ufak bir istenmedik davranış karşısında başvurur, kullandığı ceza türlerinden birisi de sevgisini kısmaktır , en büyük suç büyüklere karşı gelme , onların ısrar ettikleri konuda onlara itaatsizlik diye düşünür azarlama ve negatif eleştirilerin çocuğu daha iyiye götürdüğüne inanır .

Böyle bir ortamda yetişen çocukta ise otoriteye tam itaat, yabancı olan herşeye karşı güvensizlik , dünyayı ve hayatı tehdit edici olarak görme , düşüncede katılık (siyah-beyaz düşünce) , kudrete aşırı hayranlık ve zayıflığı aşırı hoş görme , kendi bastırılmış dürtülerini başkalarına yansıtma gibi otoriteriyen kişilik yapısına uygun özellikler gelişir .

Aşırı baskı ve sıkı disiplin anlayışıyla yetiştirilen çocuklarda genel olarak üç tür tepki görülür :

- 1 . Çocuğun sinmesi , aşırı derecede uysal ve söz dinler görünmesi,
2. Açıkça karşı koymak ve her türlü otoriteye başkaldırmak ,
3. Baskı , korku ve tehdidin olduğu yerde tamamen sinmek , kendini rahat hissettiği , kendisine yumuşak ve ılımlı davrananların yanında başkaldırmak .

Bunun yanında otoriter tutumun fazlaca uygulanmasının , çocukta dışsal denetim odağına neden olarak aşağılık duygusunu arttırdığını , zengin bir toplumsal ilginin gelişmesini engellediğini, çocukta bağımsızca bir girişimde bulunmada kendisine güven duymama hissine sebep olduğu ve bu yüzden olumsuz benlik kavramına yol açtığı bilinmektedir (Maccoby-Martin 1983)

İhmal Eden Ana –Baba Tutumu :

İhmal , ana-babanın çocuğa bakma ve koruma yükümlülüklerini gereğince yerine getirmemeleri biçiminde tanımlanabilir . Zuravin ve Grief (1989) , geniş ve dar anlamda aile

davranışını içine alacak şekilde ihmal tiplerini sıralamışlardır . Bunlar çocuğun sağlığına önem vermemek , günlük bakımını reddetmek veya geciktirmek , yol göstermemek , terk etmek , uygun bir ev ortamı sağlamamak , evdeki risklerden ve hastalıklardan korumamak , beslenmesine dikkat etmemek , eğitime önem vermemek , sorun davranışlar gösterdiğinde aldırmmamak , duygusal açıdan çocuğun istendiğini , sevildiğini hissettirmemek , bir anlamda onu reddetmek şeklindedir . İhmalin dolaylı ve dolaysız belirtilerinden söz edilebilir .Dolaysız belirtiler pislik ve bakımsızlık şeklinde kendini gösterebilir . Dolaylı belirtiler ise büyüme geriliği , sık hasta olma , beslenme bozukluğu şeklinde ortaya çıkar . Buna fiziksel ve zihinsel gelişme geriliği de eşli edebilir . Alen ve Oliver ihmal edilen çocukların dil gelişiminin geri kaldığını bulmuşlar , ihmalin dil gelişiminde çevreye güvensizlikten daha çok rol oynadığı üzerinde durmuşlardır .İhmal edilen çocuklarda alkol ve madde bağımlılığı , agresyon , kendine saygı ve kendini denetim azlığı , kabul edilmez sosyal davranışlarda bulunma yüksek oranlarda gözlenir .

Aşırı Hoşgörülü Tutum :

Ana-baba çocuğun isteklerini hiçbir denetim ve sınırlama getirmeksizin daima kabul ederler .

Baumrind'in bir çalışmasında bu tutumda ebeveynlerin çocuklarının cinsel ve saldırgan dürtülerini de içeren tüm dürtülerine karşı kabul edici ve toleranslı davrandıkları , daha az ceza uyguladıkları , otoritelerini kullanmaları gerektiğinde dahi bundan kaçındıkları , yaşına uygun görevleri konusunda bile çok az istekte buldukları , çocuklarına bütün durumlarda kendi davranışlarını ayarlama ve kendi kararlarını almada izin verdikleri bulunmuştur . Bu tutumun sürekliliği , çocuğun gereğinde duygu , istek ve dürtülerini denetleyebilme yeteneğinin gelişimini olumsuz etkiler , agresif davranışların artmasına neden olur .

İkili Çıkmaz:

Bateson ve ark. İlk kez 1956'da tanımladıkları hatalı ana-baba tutumudur .Burada , ana-babanın aynı anda iki veya daha çok , birbirleriyle çatışan va uyuşmayan mesajlar vermesi ve çocuktan da bu mesajlar doğrultusunda hareket etmesinin beklenmesidir.

Demokratik Tutum:

Bu tutuma sahip ana-babalar çocuklarını ayrı bir kişi olarak kabul edip değer vermekte ve bağımsız bir kişilik geliştirmelerini teşvik etmektedirler . hem çocuğun hem de ebeveynin doğruları tanınmaktadır . Bu ailede iletişim konusunda sınır yoktur , çocuk ebeveyninin konuşması sırasında kendi fikrini söyleyebilir , çocuk düşüncelerini evde ebeveynini baskı korkusu olmadan rahatça açabilir , çocuk cinsellikle ilgili, tanrı ile ilgili sorularını , ülke ve okuldaki düzen ile ilgili eleştirilerini evde dile getirebilir . Anne baba çocuğun görüşlerine saygı duyar , onu görüşlerini ifade etmek için teşvik eder , aile için planlar yaparken genellikle çocukların tercihini öğrenir ve bunu göz önünde tutar , çocuk arkadaşlarını kendisi seçer , ebeveynce uygun olmayan bir ilişki söz konusu olduğunda çocukla konuşulur , uygun görülmeyen bir ilişkide çocuk ısrarcı olursa bu ısrarın nedenleri birlikte araştırılır , ebeveyn çocuğun arkadaşlarını tanımaya çalışır , çocuk ve arkadaşlarıyla birlikte faaliyette bulunur . çocuk çalışma ve oyun temposunu kendisi belirler . Aile çocuğun kendi eğitimi ile ilgili girişimlerini destekler çocuğa görevler ve aile sorumlulukları verir, başı derde girdiğinde sorunu , yapabildiğince kendisinin çözmesini bekler , meraklı olması , araştırması , soru sorması için teşvik eder , başına gelebilecek kötü şeyler için çocuğu uyararak kontrol eder , çocuk kendisine yakışan konusunda kendisi karar verir, çocuğun birçok kararı kendisinin

vermesine izin verir , çocuğun denediği ya da başardığı şeyler için onu takdir ettiğini bilmesini sağlar , iyi olduğu zaman çocuğu ödüllendirmenin , kötü olduğu zaman onu cezalandırmaktan daha iyi olduğunu bilir.

Hatalı Ana –Baba Tutumlarının Nedenleri :

Evlilikte Anlaşma:

Yapılan araştırmalar ;karı-koca ilişkisinin doyuruculuğu ve eşlerin kendi yaşamlarından memnun olup olmamalarının , çocuklarından beklentilerini ve çocuğa dönük davranışlarını etkilediğini göstermektedir Evliliklerinden mutlu olan annelerin , mutsuz olanlara kıyasla çocukları ile daha çok konuştukları , onlara daha aydınlatıcı ve olumlu yanıtlar verdikleri , çocuklarına daha az karıştıkları görülmüştür . Eşler arasında anlaşmazlık varsa bu birlikteliğin ürünü olan çocuğa da olumsuz duyguların beslenmesi olasıdır . Bazen ilişkileri düzene sokmak amacıyla dünyaya getirilen çocuk bunu başaramamışsa düşmanca duygulara hedef olabilir . Çocuğunu reddeden mutsuz anneye sahip bir çocuk en azından ihmal ediliyor demektir . Ayrıca yaşamlarında eşleri çok az yer alan anneler , kocası ile özlediği ilişkiyi çocuğu ile giderme yoluna giderek aşırı koruyucu bir tutum içine girebilirler .

Anne –Babanın Geçmiş Deneyimleri :

Çocukluğunda karşılıklı saygı ve sevgi ortamında yetişen ebeveyn bu özellikleri öğrenerek gelecek hayatına taşır .Ana babalar kendi çocukluğunda edindiği tutum,inanç, duygu ve davranışları ,kendi çocuğu ile olan ilişkisine taşır . Bu tutum ve inançlar her ana-babanın kendi çocukluğundaki gelişiminin , aile yapısının , ailesinde nasıl geliştiğinin ve gelişirken kendi uyumsuzluklarının nasıl yorumlandığının sonucudur .

Steele çalışmasında kendi beklentileri doğrultusunda davranmayan çocuğunu , her davranışında cezalandıran , tutarsız davranışlar gösteren anneleri incelemişler ve bu annelerin çoğunun kendi anneleri tarafından da aynı şekilde muamele gördüklerini dolayısı ile kendine saygısı düşük , hayal kırıklığına uğramış , kızgın bir kişilik geliştirdiklerini bulmuşlardır . Anne geçmişteki olumsuz deneyimlerini hatırlamasa bile , bu deneyimler bilinç altına işleyerek onun bugünkü davranışlarına etkili olabilmektedir . Sevgi ve sıcaklıktan yoksun ailelerde büyüyen bazı anneler ise kendi çocukluklarında yoksun oldukları sevgiyi çocuklarına verirlerken aşırı şekilde davranabilmektedirler .

Çocuğun Özellikleri :

Anne babanın nasıl bir çocuk istediklerini konusunda daha doğumdan önce hayali bir çocuk kavramı oluşur . Dünyaya gelen çocuk beklentilere uygun olmadığı takdirde reddetme davranışı gelişebilir . prematüre doğanlar , hasta ve sakat olanlar bu gruba öncelikle girerler . Ayrıca çocuklarının sayı , cinsiyet ve kişilik özelliklerinden memnun olan anne baba daha uygun tavırlar içinde olabilirler . Çocuğun olumlu veya olumsuz davranışlarının annenin tepkilerinde önemli rolü vardır . Her konuda olumsuz davranan , reddeden , ağlayan çocuğun özellikleri bireysel özelliklerinden kaynaklanabilir . Ancak bu durumda annenin olumsuz davranışı çocuğun olumsuz davranışlarını artırır.

Ayrıca annelerin ilk çocuklarının ölümü , uzun zaman hiç çocuklarının olmaması , çok güç bir doğum , çok güç bir hamilelikten sonra çocuğa sahip olma aşırı hoş görülme ya da koruyucu tutum geliştirilmesine de neden olabilir .

Dış ve İç Stres Faktörleri :

Ekonomik yetersizlik, yoksulluk , işsizlik , borçlanma , iyi beslenememe , yetersiz ev koşulları,

anne babanın sosyal çevreden kopmuş olmaları , erken ana babalık ve duygusal olarak yetişkinliğe ulaşmamış olmak , çiftlerden birinin alkol veya uyuşturucu bağımlısı olması , hapse girmesi , aile fertlerinden birisinin kronik rahatsızlığı veya ölümü aile içinde kriz yaratarak anne babayı aşırı duyarlı hale getirip , dayanıklılığını azaltırlar .

Toplumun Kültürel Değerleri :

Çeşitli toplumlarda farklı inanışlar yüzyıllardır ana babanın çocuklarına olan tutumlarını etkilemiştir . Bu açıdan bakıldığında Türkiye’de ataerkil , geniş ve geleneksel aile yapısı yaygındır . Baba diğer aile üyelerini idaresi altına alan ailenin başıdır , ve anne gereğinden fazla koruyucudur . Bu şartlarda erkeğin karar alması yaygındır . Erkek dış dünya ile ilgili iken kadının yeri ev , çocuk bakımı , eve ait işlerdir .Türkiye’de disiplinin yaygın anlamı utandırma iz bırakma , çocuktan doğa üstü olmasını bekleme , dövmedir . Türkiye’de yapılan çalışmalar özellikle geleneksel aile yapılarında fiziksel cezalandırma yöntemlerinin sıklıkla uygulandığını ve bunun toplumun büyük kısmı tarafından geleneksel olarak getirildiğini göstermektedir . fakat diğer taraftan Türk ailesi genellikle çocuğa karşı sıcak ve sevecendir , sevgi ve kontrol birliktedir. Ayrıca son yapılan çeşitli çalışmalarda alt , orta ve üst sınıf ebeveynler arasında fiziksel cezadan kaçınma ve disipline bakışta demokratik eşitlikçi olmaya eğilimin arttığı bulunmuştur .

Ana-Baba Tutumları ve Çocuğun Ruhsal Sorunları Arasındaki İlişki :

Model alma gibi öğrenme teorileri davranım bozukluğunun gelişimini ve temelini açıklamada önemli bir ilgi görmüştür . Saldırgan çocukların ana babalarının da saldırgan olduğunun bulunmasıyla bu hipotez kuvvetlenmiştir. Bandura ve Walters antisosyal ergenlerin ailelerinin normal grup ergenlerin ailelerine göre daha çok fiziksel cezayı kullandıklarını ve saldırgan davranışlara daha çok meyilli olduklarını bulmuşlardır . Saldırgan ve antisosyal davranış gösteren ergenlerin kendileri gibi saldırgan ve suçlu kardeşleri ve babaları olduğu saptanmıştır .davranım bozukluğu olan çocukların evlerinde yapılan doğal gözlemlerde bu çocukların ana –babalarının açıklamasız ve belirsiz istemleri tehtitkar ve sinirli bir tavırla ifade ettikleri ve bunun son derece fazla olduğu görülmüştür .davranışlarında tutarlılık da yoktur ayrıca çocukların agresif ve uygunsuz davranışlarına genelde izin verdikleri görülür .Bu ebeveynler normal gruplardan çok daha fazla eleştirici ve negatiftirler .Araştırmaların büyük bir kısmı güç kullanma ve cezalandırıcı ebeveyn tutumu ile çocukta ortalamanın üzerinde bir saldırganlık arasındaki ilişkiye dikkat çekmektedir .Anne babanın hem kendi içlerinde hem de birbirleri arasındaki tutarsızlıkları çocukların sınırlarını tanımamalarına olur . Bu tutarsızlık çocuğun davranışlarına da yansiyarak değer yargılarının sağlıklı oluşumunu güçleştirir.

Depresif çocukların ailelerinde ise ebeveyn-çocuk çatışması , aile içi çatışma , evliliğe ait çatışma vardır . Depresif çocukları anneleri , çocukları ile ilgili düşük etkileşimleri olduğunu belirtmektedirler . Bu çocukların ebeveynleri dominant ve kontrol edicidirler ve çocuklarına alınan kararlarda daha az söz verirler . Çocuklarına karşı eleştirel ve negatif tarzda bir iletişimde bulunurlar . Depresif çocukların ana-babalarının çocuklarını daha az ödüllendirdiği daha fazla cezalandırdığı ve çocuklarının başarıları için daha yüksek standartlar koydukları belirtilmiştir . Ayrıca depresif ebeveynlerin çocukların duygusal ve fiziksel ihtiyaçlarına daha

az dikkatli ,daha negatif duygulu oldukları , çocukları ile daha az aktivitede buldukları , çocuklarıyla iletişimde güçlük çektikleri ve bunların etkisiyle çocuklarında da depresyon görülme riskinin daha yüksek olduğu bulunmuştur .İntihar eğilimli hemen hemen tüm gençlerde ailede problem olduğu bulunmuştur . Bütün araştırmalar intihar düşüncesi ve girişimi , gerek intiharla ölüm olaylarında en önemli anahtar en önemli suçluyu aile olarak işaretlemektedirler . Bu gençlerin aileleriyle ilgili olarak üç tutum üzerinde özellikle durulmaktadır .

1. Ailede ilişki yokluğu : Bu aile içinde izolasyon, aile bireylerinin birbirleriyle ilişkilerinin kopukluğu veya hiç yokluğu anlamına gelir . Böyle bir ailede yetişen çocuk büyük bir olasılıkla utangaçtır , içine kapanıktır , yalnızdır sonuç olarak da topluma uyumsuzdur .
2. Ailede olumsuz ilişkiler :Ana baba arasında uzun süreli vurucu kırıcı tahrip edici ilişkilere söz konusudur . Ailede sürekli dayak , dövme , dövüşme , temel eğitim ve iletişim aracıdır Alkolizm siktir . Böyle ailelerde yetişen çocuklarda depresyon ve kendine dönen bir saldırganlıkla intihar çok siktir .
3. Ailede krizler :Bazı ailelerde gençlerden yeteneklerinin ve zekalarının üzerinde başarı beklenmesi ve bu gerçekleşmeyince anne baba sevgisinin kaybedildiği korkusu genci intihara itebilir.

Ana-baba tutumları ile ruhsal sorunlar arasındaki ilişkilerle ilgili bir başka çalışma demokratik-otoriter ve ilgisiz olarak algılanan ana-baba tutumlarının çocuğun kaygı düzeyi ile ilgisinin araştırılmasıdır . Araştırma sonuçlarına göre demokratik ana-baba tutumu i hem durumluk hem de sürekli kaygı durumu arasında olumsuz bir ilişki varken , ilgisiz ana –baba tutumları ile olumlu yönde ilişki vardır .Ayrıca aşırı destek gören bireylerde nevrotik savunma mekanizmalarının daha çok kullanıldığı belirtilmiştir .

Hatalı ana baba tutumları gencin kendinin ,ailesinin, yakın çevrenin , giderek toplumun ondan beklediklerine tümüyle ters düşen , herkesin kendisine yönelik umutlarını boşa çıkaran karanlık bir geleceğe yönelmesine yani ters kimlik geliştirmesine neden olabilir.

Ergenlik dönemi yaşanırken bütün gençler temelde şu savaşımları vermektedirler : Kişiliğindeki güçlü ya da sağlıklı yanları ön plana kendisini olabilecek en olumlu biçimde var etmek ve toplum tarafından da öyle tanınmak . Gencin geleceği konusunda büyüklerin fazlasıyla kaygılı ve kuşkulu oldukları bir ev ortamında , gencin de kendi geleceği ve kim olacağı konusunda kuşkuya kapılması beklenir bir şeydir . Böyle ailelerde gence yerli yersiz yöneltilen sert ve giderek acımasız uyarılarsa çok zaman ters teper . Hastalıklı ölçüde hırslı ebeveynlerin gencin önüne koydukları hedeflerin onun gözünde ulaşılmaz olması durumunda da , ayrıca aile içinde tanınmanın , farkedilmenin , özel bir yer edinmenin tek yolunun ters kimlik edinmekten geçiyormuş gibi görünmesi durumunda da böyle bir seçim gündeme gelebilir.